

مفهوم احیای حقوق عامه و تمایز آن از مفاهیم مشابه

■ فاطمه افشاری

مدیر گروه حقوق اداری پژوهشکده حقوق عمومی پژوهشگاه قوه قضاییه

از وظایف مصرح قوه قضاییه در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، «احیای حقوق عامه» است. شاکله حقوق عامه در یک نظام حقوقی در غالب حقوق اساسی چارچوب بندی شده است؛ اما حقوق عامه منحصر به حقوق اساسی نیست و به نظر می‌رسد شمول گسترده‌تری دارد که لازم است مفهوم دایره شمول آن مشخص گردد.

«احیا» در لغت به معنای زنده کردن است، اما در ترکیب «احیای حقوق عامه»، این سؤال مطرح می‌شود که آیا حی به معنای خلق چنین حقی است و یا اینکه این حق وجود دارد و شهروند از آن متمتع شده است، اما امکان استیفای آن وجود ندارد و حی به مفهوم ایجاد موجبات بالفعل شدن و استیفای حق از سوی شهروند است. برداشت دوم از احیا، ریشه در فقه اسلامی دارد که در احیای موات، آن را آباد و قابل انتفاع

کردن زمین ویران، که فاقد هرگونه اسباب انتفاع و بهره‌وری باشد، معنا می‌کند و در این مفهوم، واژه «احیا» در عبارت «احیای حقوق عامه» را می‌توان صیانت عملی از حقوقی دانست که قانون آن را به رسمیت شناخته است و از این رهگذر، شهروند قادر خواهد بود حقوقی که از آن متمتع می‌باشد، استیفا نماید.

«عامه» در لغت، عموم مردم معنا شده و به همه، همگان افاده می‌گردد و مترادف «عامه»، همگان، همه، توده، خلق و عموم است. اما سؤال آن است که حقوق عامه در میان وظایف قوه قضاییه به چه معناست. وقتی سخن از احیای حقوق عامه سخن می‌گوییم کدام مفهوم از حق‌های افراد و جامعه را مدنظر داریم. حقوق مذکور ناظر بر «حق»‌های فردی است که یکایک شهروندان از آن بهره‌مند هستند یا ناظر بر حق‌های جمعی می‌شود. حقوق عامه معادل کدام یک از مفاهیم «حقوق ملت»، «حقوق بشر»، «حقوق شهروندی» یا «حقوق عمومی» است.

جعفری لنگرودی در ترمینولوژی حقوق، حقوق عامه را معادل مشترکات عمومی بیان داشته‌اند. مانند حق مردم بر معابر و شوارع عمومی و مانند حق حاکمیت ملی. همان‌طور که از این تعریف برداشت می‌شود، ایشان «حقوق عامه» را ناظر بر حقوق و منافع عمومی دانسته‌اند که میان افراد مختلف مشترک است. برخی از حقوق دانان نیز با تعریفی مشابه اما خاص‌تر، حقوق عامه را حق جامعه بر نظم عمومی و امنیت شهروندان خویش دانسته‌اند. برخی نیز بیان داشته‌اند حقوق عامه اعم است از حقوق اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، دفاعی، اقتصادی، قضایی و... از کلی‌ترین تا جزئی‌ترین مصادیق آن. مصداق اتم و اکمل حقوق عامه در حقوق اساسی نمود یافته است.

یکی از مفاهیم مشابه «حقوق عامه» که به نظر می‌رسد در بسیاری از موارد نیز هم‌معنا فرض می‌گردند، مفهوم «حقوق ملت» است. واژه «ملت» در بررسی تاریخ اجتماعی ملل، در برابر مفهوم «دولت» قرار دارد که از قرن ۱۸ با ظهور تفکر دموکراسی، لیبرالیسم و حاکمیت ملی و با تبدیل شدن رعیت‌ها به شهروندان صاحب برخی حقوق بنیادین تعریف شد. در این مفهوم، حاکمان نه تنها مجاز به تعدی به این حقوق نگردیدند؛

